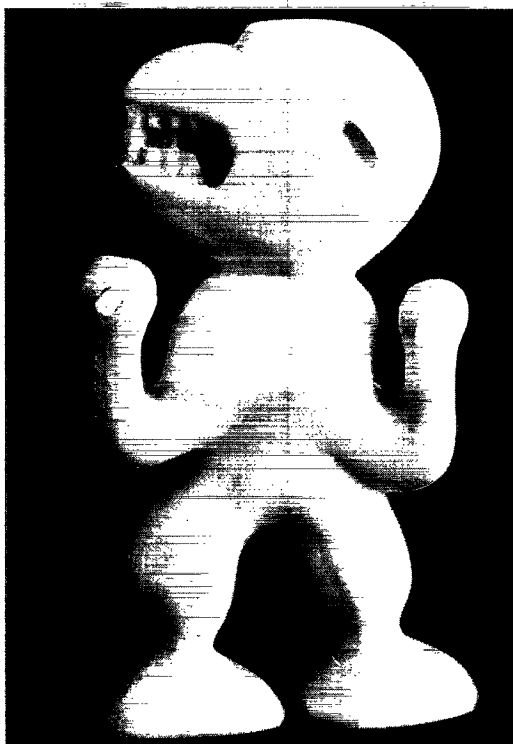

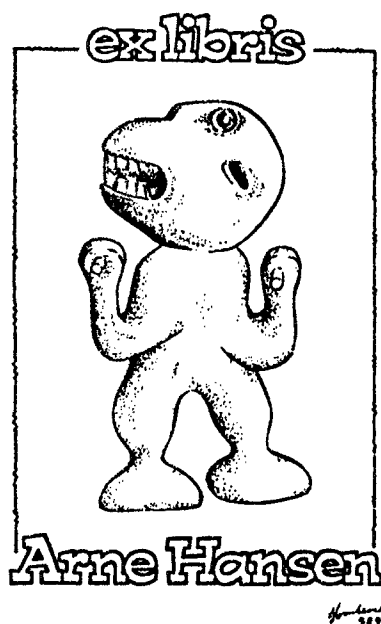
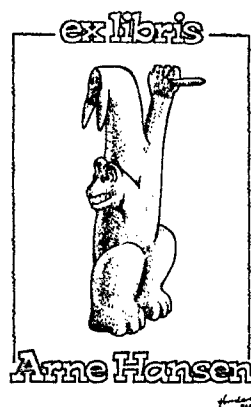
Tupilak

Af Arne Hansen

Exlibris af Hans Hornhaver

I februar 1996 udgav jeg exlibris publikationen TUPILAK i privat tryk med 9 trykte og 1 indklæbet exlibris med motiver af figurer udført af den kendte grønlandske kunstner Otto Thomassen i Upernavik i begyndelsen af 1950'erne, hvor jeg på det tidspunkt var handelschef.

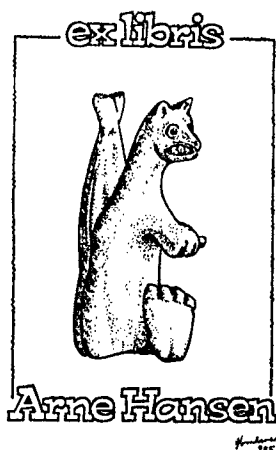
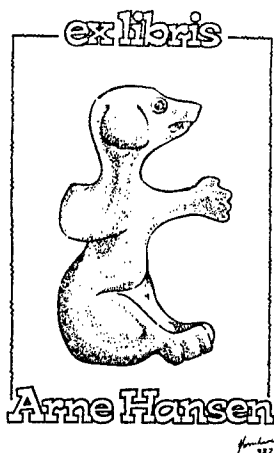
Arne Hansen var ansat i Grønlandstjenesten fra 1939 til 1974. I 1949-50 og igen 1951-56 var han i Upernavik først kolonibestyrer og efter 1953 handelschef, og det var her, han lærte fangeren og kunstneren Otto Thomassen at kende. Det blev til en samling på 55 figurer skåret i kaskelottand, hvoraf Arne Hansen senere har fået udført 10 exlibris af tegneren Hans Hornhaver.

FORORD

Det var Otto Thomassen (1885-1971), der i 1930'erne begyndte at skære fine små tandfigurer, der enten forestillede »En Mand« eller »En Fanger« eller gengav en vel ikke glemt, men tilbageholdt forestillingsverden med kult omkring visse fangststyr og de ulykkesbringende tupilakker. Den situation, hvor det sammensatte væsen, tupilakken, får liv og kraft fra mandens livgivende sæd, har Thomassen skildret flere gange, og den mandlige kønsdel ses iøvrigt ofte på hans tupilakfigurer. For at give figuren kraft? Eller er det måske ubevidst udtryk for en nu glemt frugtbarhedsdyrkelse? En eller anden dyrkelse af fugle ser vi også hos Thomassen: mand med fugl groende ud af kroppen eller med fugl i hånden eller på hovedet. Tupilak med fuglehoved forekommer.

Men her var det måske værd at tænke på, at kunstneren har boet tæt ved Grønlands største fuglefjeld Agparssuit, og fuglene således har været en del af det daglige miljø. Man kan undre sig over, at den fantastiske verden, der dannes af vind- og vandslebne sten og isbjerge, ikke direkte og i naturalistisk forstand kan spores i den grønlandske billedhuggerkunst. Men indirekte betyder disse naturindtryk meget. Ikke mindst hos Thomassen kommer man til at tænke på halvt optøede, udbulede isskøsser ved betragtning af visse af hans skulpturer. Runde, polerede former med fint udarbejdede fordybninger til øre, mund, øje. Oftest er ørerne på Thomassens figurer et hul ligesom sælens øre – en naturalistisk detalje på en ellers fantastisk figur, med menneskeansigt, bjørnelab med hævet lanse og udslået vinge.

Bodil Kaalund.

Tupilak var langt tilbage i den grønlandske kultur et ulykkesdyr skabt af en mand eller kvinde, der havde forstand på trolddomskunst, og havde vedkommende en fjende, gik de af sides, da fremstillingen skulle foregå i største hemmelighed, medbringende et gammelt brik-

seskind og forskellige knogler fra mennesker og dyr, kranier, ribben, sælluffer, hvalrostand, rævepoter, rypevinger eller bjørnetænder. Dette blev føjet sammen til en slags skelet. Som sener og kød blev brugt mos og tørv. Det hele blev bundtet sammen i det gamle brikse-

skind. Det var vigtigt, at der i tupilakken var noget, der havde tilhørt personen, der skulle dræbes. Skaberen måtte passe på kun at bruge tommel- og lillefinger, ellers mistede tupilakken kraften. Med en række bevægelser og tryllesange giver det væsenet liv, og det søger kraft ved sin fremstillers kønsorgan. Når den har fået kraft, bliver den sendt afsted i en elv eller sø, opsøger nu sit offer og dræber det.

Tupilakken kunne svømme ind under hans kajak under fangsten, vælte den og holde ham fast, til han druknede. Tupilakken kunne endvidere kravle ind i ofrets hytte og binde ham, inden han nåede at skride.

Det kunne imidlertid også være farligt at sende en tupilak af sted. Hvis det viste sig, at fjenden besad stærkere trolddomskraft end ophavsmanden, så vendte den tilbage og dræbte sin skaber.

Da grønlandsforskeren kaptajn Gustav Holm (Konebådsekspeditionen 1883-1885) i 1884 nåede til Ammassalik i Østgrønland, spurgte han blandt andet, hvorledes en tupilak så ud. Det faldt ammassalikkerne svært at tegne en sådan, og derfor skar de den ud i træ. Det blev optakten til den tupilakfremstilling i træ, sten og tand, der efterhånden bredte sig til hele Grønland.

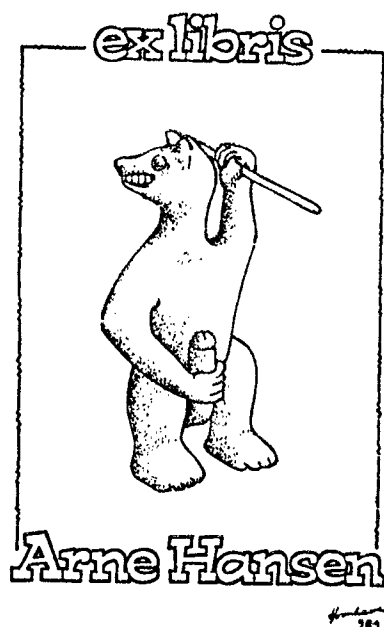
Den traditionelle eskimoiske kunst er repræsenteret i forskellige typer tupilakfigurer. Der er den »magisk« stiliserede kunst i de groteske menneskefigurer, og

der er de umiddelbare, ofte naturalistiske fremstillinger. Kunstneren bliver inspireret af tandens form, og derfor er figurerne aldrig helt ens.

I virkeligheden kan man ikke nøjagtig sige, hvordan en tupilak ser ud, det er forskelligt for hvem, der skærer den. De tidlige tupilakker har et mere menneskelignende udseende end de senere, og de står Ammassalik eskimoernes opfattelse af en rigtig tupilak nærmest.

Der er dog som regel fælles træk, stor mund til at bide med, mange har skeletornamentik, hvor ribben og ryghvirvler tydeligt ses.

Særligt de noget ældre tupilakker har flere hoveder. Forklaringen lå tilbage i det gamle grønlandske åndsliv. Et menneske havde tre store sjæle: en i struben og to i lysken, desuden havde hvert led i skelettet en lille sjæl. De tre sjæle var på størrelse med snespurveunger.

I forbindelse med Udenrigsministeriets udstilling i Paris 1988 under »Kultur-fremstødet Danmark-Frankrig« (protektor HMS Dronningen, formand HKH Prinsen) blev jeg af maleren Bodil Kaalund, det grønlandske Hjemmestyres konsulent, anmodet om at stille 18 af mine tupilakfigurer i narhval- og hvalrostand til rådighed i anledning af udstillingen »Grønlandsk kunst før og nu« i Danmarkshuset på Champs Elysées i Paris.

Udstillingen, der blev en stor succes og efterspurgt mange steder fra, blev

senere vist i Holland på museet i Amersfoort i begyndelsen af 1989.

Særlig beklageligt forsvandt desværre den ovenfor til højre meget fine og attraktive figur under udlånet til udstillingerne i Paris og Holland.

De fire af udstillingsfigurerne er for øvrigt tidligere blevet gengivet i Bodil Kaalunds bog »Grønlandsk Kunst« side 48, udgivet af Politikens Forlag i 1979. Figuren foroven til højre blev udvalgt til gengivelse på udstillingens plakat.

TUPILAK – pris kr. 75,- – kan stadig købes hos Arne Hansen, Holma Hodda, Norresand 16, 3760 Gudhjem. Tlf. 56 48 53 66.